

MILOŠ CRNJANSKI HALÁLA

MILORAD PAVIĆ

Minden visszarévedés ébredésbe tart, és minden ébredés egy emléket idéz. Ha elég fürge az ember, elcsípheti. Miloš Crnjanski-ban aznap reggel egy réges-régi látomás derengett fel. Címmel volt ellátva. A címe ez volt:

A TIZENNEGYEDIK APOSTOL

Amikor Krisztust megfeszítették, és felállították a keresztfát, a sivatag felől egy ismeretlen bukkant fel, a kereszten csüggő megváltó lábai jelé omlott, és nyalni kezdte a lába fejéből patakzó vért.

— *Ki vagy te? — kérdezték tőle a Krisztus keresztye köré gyűlt tanítványok.*

— *Én vagyok a tizennegyedik közülök — válaszolta az ismeretlen.*

— *Hogyan lehet az, hogy mostanáig sehol se láttunk? — faggatták.*

— *Mostanáig? — vámult fel az ismeretlen. — Mostanáig nem volt szükségem Krisztusra. Nem volt a tanítómesterem. Mert nem azért jöttem, hogy megtanuljam tőle, hogyan kell élnünk, hanem hogy halni megtanítson. Ezt nyere dem tőle itt . . .*

Ez a kép tolakodott Miloš Crnjanski elé aznapi ébredésekor. Vida asszony vlah módra — cserépedényben — süített kenyérral kedveskedett neki, de hát Crnjanskinak megvénülvén szinte minden kedvenc eledele tilalmas volt immár, s csak egy falatot tört belőle. Most már régóta úgy állt a dolog, hogy a könyveiben sok-

kalta több lakoma van leírva, mint amennyit végigkóstolnia megadathat még. Olybá tűnt neki, csontjai kiszikkadtak, s valaki más a néhai gazdájuk; a csend határtalanságába enyésző ifjúkorából mindazonáltal, mint a saját nevének üzenetével ezernyi ezer mérföldön át a parthoz igyekvő hullám, még mindig eleven vágyak szüremlettek hozzá, s nevüket súgták; mert ő volt számukra az a part.

Délben az utcára lépett; fáradt hópelyhek szállingóztak a távoli ég vándoraiként. A bankók égették a tenyerét: az egész világ tudni fogja, mire akarja elkölteni őket, ha megsejtik, hogy mit szorongat a markában olyan gyámoltalanul.

A Szántóvetőhöz címzett vendéglőben az üveglablakhoz telepedve egy adag koltbászos bablevest rendelt, csevapot vereshagymával meg egy pohár bort. S csak ült fölötte merengve. Keresztülkémelt az időköz, mögéje hatolt aznapi mivoltának, a pénzből a szombatba kukucsált, szemé sarkában már a vasárnap csücskével. És visszarévedt: minden beteljesült szerelemnek kétannyi beteljesületlen az ára, mert csak így ér fel három szerelemmel az az egy.

Pillantása most az előtte párálló levesestányérra esett. Ült ott, és szemügyre vette a bablevest. Felöltött benne, hogy írói mesteriségét most a tükör mindkét oldaláról áttekintheti. A költészet az emberi hallgatás csúcspontja — eszmélt rá e pillanatban Crnjanski — s földi adomány a próza. Hogyha az ember, mint ahogy ő cette egy életen át, hosszú ideig történeteket sorjáz, előbb-utóbb fölfedezi, hogy történetei, melyek mindegyikét új meg új alkalmakkor saját magának vagy másoknak újra meg újra elmondta, e történetek a föld egyéb adományaihoz hasonlóan elmondójukban előbb zsenge állapotban élnek, majd, miközben előadja őket, fokozatosan megérnek, s idővel rothadásnak indulnak, és veszendőbe mennek. Zamatuk s becsük attól függ, mikor szakasztja le őket a mesélő: még zölden-e vagy amikor megértek, avagy amikor már aszalódnak. Eladdig a történetek, akár a föld egyéb adományai . . .

S azután? Ekkor Crnjanski hagyta a bablevest, s felemelte fejét. Futó pillantást vetett a sarokasztalnál pénzt számláló pincérnőre. Az szusszanásnyi szünet nélkül számolt, a hangtalan számok egyenletesen peregtek, befelé s kifelé, a mozgó ajkakon.

Hanem van itt még valami — töprengett tovább Crnjanski, szemét most a csevapos-vereshagymás tányérra vetve. Nemcsak a

fa gyümölcse mindegyre teltebb — a fa is megsokasítja évgyűrűit közben. És más a fa ifjúsága, más a gyümölcséé. A történet mellett tehát a mesélőhöz is megfelelő életkor tartozik. S a termés ízét-zamatát e kettő együtt teszi.

Egy fiatal elbeszélő természetszerűleg türelmetlen valamely történet kikerekítésével: azon zölden a magáénak akarja. Öreg hiba, mert oda az íz. Neki tehát ahhoz ajánlatos igazodnia, amitől nagyon is idegenkedne: zabolázza meg hevességét, s tartózkodjon a gyümölcs elhamarkodott leszüretelésétől, hagyja inkább még egy kicsit érni, mielőtt rászánná magát a feltalálására. Így aztán saját ifjúkora egyrésztől, másrésztől a termék túlérétsége, a savanykás és az édeskés, létrehozza a nedvek harmóniáját, s tökéletes lesz az íz.

És fordítva — gondolta Crnjanski a nevezetes napon, miközben a Szántóvetőhöz címzett vendégglöben a ritkásan behavazódó üvegablak mögött üldögélt. És fordítva: a koros mesélő dolga mindig kissé korábban letépni a termést, amikor zsenge még, fanyar. Ő is a saját természete ellenében cselekedjen, mert hiszen egyébként hajlamos volna óvakodni a fanyarságtól s kivárni a teljes beérést, hosszú évek során ugyanis megtanulta: a türelem rózsát terem. Az elaggott ág vadkorának korai leválasztásával aztán kialakul a dolgok egyensúlya, és kiegyenlítődik valamiféle számlája a világegyetemnek. Így telik be a mérték — futott át Crnjanskiin e napon —, éhe csillapítása után így tér az ember szomszárja oltására.

S a pohárra nézett. A pohár ott állt az asztalon az érintetlenül hagyott teríték között. Az asztalára tett tárgyak helyzetét s alakzatát úgy élte meg, mint égitestek állását. Most csak el kell őket indítani — állapította meg a pohárra meredve változatlanul — s kísérni pályájukat.

Mert eddig mindez — vontá le Crnjanski a továbbiakat — az irodalom körül forgott. A világ szakadatlan megfigyelése és megtapasztalása arra volt jó nekem, hogy amit leszűrtem, azt az írás szolgálatába állíthassam. De most ütött az óra: az igazság a tét. Ideje fordítani a dolgon, hasson most, ha csak egy pillanat erejéig is, az irodalom, melyre életemet tettem fel, az életem érdekében... Eközben eszébe villant, hogy egyszer az Alpokban látott egy hosszú, fehér szálát a szakadék szélén egy sziklacúcscon függeni, s hogy a szél meg-meglenteti. Rögton akkor ott tudta persze, dehogyis fehér szál az — karcsú vízesés. Most, ennyi év

után azonban még valamit tudott. Azt is tudta, hogy ami azt a vékony szálát lengette, az sem a szél volt. Hanem valami más. Valami másságként akarta látni most az irodalmat is.

— Cseréljük fel tehát — következtetett végezetül Crnjanski —, cseréljük fel a mesét az élettel. S vonjuk le ugyanazt. Én öreg vagyok — folytatta pohár borára meredve —, öreg vagyok, s a kikerekedő gyümölcsöt, életemet, kevéssel előbb kell leszakasztanom, egy kicsivel, mielőtt egészen beérne. Elaggott lényem és a sietős szüret így, ami immár nem egy a történetek közül, hanem maga az élet, az én életem, egyensúlyba jut, s kiegyenlítődik az a bizonyos számla. Enyhén fanyar lesz ugyan az a kelleténél kisé hamarabb leszedett gyümölcs, de hát talán nem annak elszakításán fáradoztam-e egész életemben, hogyan kell az embernek birokra kelnie saját hajlamaival az igazi, a mesterien vegyített íz eléréséért?

S akkor odaintette a pincért, kifizette érintetlenül hagyott ebédjét, és hazament. Crnjanski elébe ment a halálnak. Ételt, italt nem vett többé magához, lénye hát a kelleténél valamivel előbb vált le az éltető ágról. Úgy hírlík, halála óráján tájékozott dühében: szentül hitte, hogy így is megkésgett az eltávozással.

BOGNÁR Antal fordítása